Akademie výtvarných umění v Praze
Studijní program Výtvarná umění
Ateliér Intermédia 2

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ŠTUDOVAL SOM INTERMÉDIÁ, MÔŽEM ROBIŤ V INTERSPORTE

I STUDIED INTERMEDIA, I CAN WORK IN INTERSPORT

Vypracoval: Peter Kolárčik
Vedoucí diplomové práce: doc. MgA. Pavla Sceranková Ph.D., prof. MgA. Dušan Zahoranský
Oponent diplomové práce: Mgr. Karel Veselý

Akademický rok 2023/2024

Úvod

Keď som bol naposledy doma na Slovensku, babka sa ma pýtala na všetkých mojich kamošov a kamošky, ktoré pozná. Zaujímalo ju takmer výlučne to, kto čo *robí* - a to v zmysle námezdnej práce. Keď som hovoril o kamoške, ktorá pracuje na plný úväzok vo veľkej galérii, nasadila obdivuhodný výraz. Kamoška je v jej očiach *úspešná*. Keď som hovoril o kamošovi, ktorý nepracuje, pretože je momentálne finančne zabezpečený a venuje sa rôznym neziskovým činnostiam, babka nesúhlasne krútila hlavou. “To je teda *lajdák.”*

Babku z tohto nazerania na zmysel ľudskej existencie neobviňujem. Vnímam to len ako dôsledok pracovne-orientovanej spoločnosti: námezdná práca je hlavný spôsob zabezpečenia základných materiálnych potrieb, trávime ňou väčšinu svojho času (a ak nie priamo, tak prípravou na ňu, zotavovaním sa z nej, dochádzaním do nej a z nej, či jej hľadaním), je ňou definovaná naša identita a status, a mala by byť prostriedkom nášho osobného naplnenia, rastu a spoločenského uznania. Pomaly od kedy začneme vedieť rozprávať sme bombardovaní otázkou, čím by sme chceli byť. Na strednej škole by sme v tom mali mať už úplne jasno, a keď sme dospelí, väčšinou prvá otázka pri zoznamovaní sa s novými ľuďmi je *“A co děláš za práci?”* Pokiaľ nasleduje zaváhanie a snaha vyhnúť sa odpovedi, častokrát sa nevyhneme pozdvihnutému obočiu ako od mojej babky.

Postupné uvedomovanie si problematiky (a problémov) práce v poslednej dobe formovalo moje hudobné texty. Nebol to vytýčený cieľ, téma práce sa tam začala objavovať intuitívne, a až pri spätnom pohľade som pre diplomovú prácu vybral štyri skladby, ktoré sa jej dotýkajú: *Robota* o ukončení umeleckého vzdelávania a nie veľmi nádejných vyhliadkach na pracovný trh; *KFC*, v ktorom pracovník non-stop pobočky fast foodu slúži ako pripomienka absurdít príliš-neskorého kapitalizmu; *Nap*, starší post-covidový song o potrebe poobedných šlofíkov a uvedomení si ich nemožnosti v zamestnaní; a napokon *Činky*, o internalizovanej potrebe neustále sa zlepšovať a dosahovať spoločenské normy. Dané do jedného celku na seba nadväzujú, dopĺňajú sa, a spoločne vytvárajú neúplnú, ale snáď výpovednú mozaiku môjho nahliadania na prácu v osobnom aj politickom význame. V nasledujúcom texte sa posnažím moje premýšľanie o tejto téme rozviesť.

Študoval som intermédiá, môžem robiť v Intersporte

Počas mojej adolescencie som bol presvedčený, že nechcem byť ako moji rodičia - byť osem hodín denne v práci, ktorá ma nenapĺňa, len aby som sa nejak uživil a mohol si raz za rok dopriať dovolenku v Chorvátsku. Chcel som robiť to, čo ma baví, a bol som presvedčený, že peniaze prídu samé. Na konci môjho vysokoškolského štúdia to už tak optimisticky nevyzerá. Nie že by sa nedalo uživiť sa tým, čo ma (aspoň čiastočne) baví. Len si uvedomujem, že to zas až taká výhra nie je.

Václav Magid v doprovodnej eseji k výstave Práce zahálky porovnáva “odcudzenú” prácu, ako ju definoval Marx, s tou “neodcudzenou” - prevrátením Marxových charakteristík dochádza k výsledku, že práve toto je dominantný typ práce (nielen) v kultúrnom sektore: predmet, ktorý vytváram, nesie stopy môjho tvorivého aktu; táto činnosť ma obohacuje a napĺňa (preto pracujem do noci a nemá zmysel rozlišovať medzi voľným a pracovným časom); práca má hodnotu sama o sebe (takže som ochotný vykonávať ju za symbolickú

mzdu); a medzi mnou a konzumentami mojej práce nie je žiadna hradba odcudzenia (väčšinou sú to kamaráti a známi). Túto úvahu zakončuje otázkami: “Kde je ale štěstí? Proč se stále cítíme tak nespokojeni, jestliže se od rána do večera nevěnujeme ničemu jinému než seberealizaci? Odkud ten tlak, to množství uzávěrek a ustavičný pocit viny?”[1]

Magid samozrejme naráža na prekarizáciu práce v podobe krátkodobých zmlúv, neistôt, práce na OSVČ, legislatívnom nerozlišovaní medzi umelcom a podnikateľom atp., ale zároveň má na mysli globálnu zmenu v poňatí práce: Práve úsilie o sebarealizáciu dnes pôsobí ako hlavný motor produkcie[2]. V parafráze Franca Bifa Berardiho píše:

“Zatímco v hegeliánsko-marxistické tradici seberealizace znamenala osvobození práce od odcizení způsobeného kapitalistickými výrobními vztahy, dnes jsme svědky zákeřné syntézy těchto protikladů: čím více energie vkládáme do práce, již prožíváme jako uskutečnění osobního potenciálu, tím více upevňujeme rámec výrobních vztahů, do něhož jsme začleněni. V hávu neodcizeného života slaví vítězství odcizení. Toto odcizení je totální, neboť se už netýká jen části našich sil, ale těch nejniternějších duševních a emociálních kapacit, těch nejintimnějších tužeb a nejvlastnějších životních cílů.”[3]

Práve tento protiklad som zažíval, keď som mal prácu, ktorá bola zároveň mojím osobným projektom. Trávil som nad ňou omnoho viac času, ako by bolo potrebné (a zaplatené), premýšľal nad ňou po večeroch vo “voľnom čase”, a nemal popri tom ani chuť na vlastnú, plne autorskú a (žiaľ) nezištnú tvorbu, na ktorej mi záležalo najviac. Premýšľal som: Je to ono? Je to to, čo som si ako tínedžer predstavoval? Nebolo by napokon lepšie mať prácu, kde si idem niekoľko hodín do dňa odsedieť, aby som sa potom mohol slobodne venovať aktivitám, ktoré chcem *skutočne* robiť?

Táto dilema predstavuje myšlienkové pozadie pesničky Robota a jej schválne zjednodušujúci text refrénu: *“Môj otec chodí do roboty / Moja mama chodí do roboty / Babka chodila do roboty / A tak aj ja asi budem musieť chodiť do roboty.”* Protiklad medzi “odcudzenou” prácou rodičov a mojou vysnenou “sebarealizačnou” prácou sa tu vytráca - prichádzam totiž na to, že vo svojej podstate nie je medzi týmito prácami žiadny fundamentálny rozdiel. Slovo “robota” má oproti pojmu “práca” o niečo negatívnejšie vyznenie - častokrát označuje ťažkú prácu, drinu či lopotu, a historicky vychádza z označenia práce, ktorú “musil konat poddaný na statku feudální vrchnosti.”[4] V spišskom nárečí sa však príznačne používa ako označenie akéhokoľvek zamestnania. A byť umelcom, hudobníkom či akýmkoľvek kultúrnym pracovníkom, je taká istá robota ako byť elektrikárom: obaja musia v záujme vlastného prežitia vykonávať prácu, ktorá je občas radostná, občas otravná, a občas priam neznesiteľná.

---

[1] Václav Magid, *Podmínky nemožnosti III: Práce zahálky.* Praha: Centrum pro současné umění, 2018, s. 10

[2] To neznamená, že by stará dobrá odcudzená práca prestala existovať. Viď. napr. Hrdinové kapitalistické práce od Saši Uhlovej. Naviac, úsilie o sebarealizáciu v práci vo “vyspelých” krajinách je možné aj vďaka odsunu ťažkej manuálnej práce (a ekologického zaťaženia) do krajín globálneho juhu.

[3] V. Magid, *Podmínky nemožnosti III: Práce zahálky*, s. 11

[4] Slovník spisovného jazyka českého. Dostupné online: https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=robota&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no

Situácia v kultúre je ale samozrejme špecifická. V ideálnom svete by bolo pre viac ľudí možné živiť sa umením či hudbou. Vo svetle diskusií o statuse umelca a umelkyne v Česku[5] a hlavne politickej situácii na Slovensku sa k tomu ale úplne neblížime. V texte Roboty sa tak, samozrejme s istou nadsázkou, snažím zmieriť s osudom absolventa umeleckej školy: môžem maľovať (pokoje), fotiť (stužkové) či ako absolvent intermédií predávať (v Intersporte). Prípadne začať robiť folklórne ľudové umenie a zažiadať si o grant na FPU.[6] Sčasti vážne a sčasti trochu naivne vzhliadam ku krajinám ako Francúzsko a Nórsko, v ktorých je bytie umelcom o niečo jednoduchšie a dostupnejšie.

Pripomienka toho, že aj keď spíš, KFC-čko je nonstop

Riešiť nedostačujúce honoráre, prekrývajúce sa deadliny a vyčerpanie v kultúre však považujem za privilégium. Väčšina študujúcich na umeleckých školách má nejaký finančný, sociálny či kultúrny kapitál,[7] vďaka ktorému si môžu dovoliť šesť rokov sa hrať s vidinou toho, že im toto hranie prinesie len nepatrne viac pracovných príležitostí ako maturita. Téma práce sa mi zdá byť ešte pálčivejšia u ľudí, ktorí tento kapitál nemajú - ktorí vykonávajú "špinavé práce" v ťažkých podmienkach, po nociach, a aj tak im to len-tak-tak vyjde na nájom.

Jeden takýto moment precitnutia som zažil, keď ma už tradične o piatej ráno zobudil hluk vozíka pod mojim oknom, kde sa nachádzal dvor non-stop pobočky KFC. Nešlo mi už spať, tak som sedel na posteli a pozoroval, ako môj hnev prechádzal z hlučného pracovníka cez KFC až po samotný kapitalizmus, ktorý vyžaduje takú absurditu ako non-stop fast food. A spolu s ním donáškové služby, pretože nemáme čas zájsť už ani do fast foodu, nie to ešte variť si…pretože musíme pracovať.

Takto to ale nemuselo byť. V tridsiatych rokoch minulého storočia predpovedal ekonóm a filozof John Maynard Keynes, že dĺžka pracovnej doby bude vďaka technologickým inováciám a zvyšovaniu efektivity klesať, až v roku 2030 dosiahne priemerne 15 hodín týždenne.[8] Ukázalo sa však, že samotné technológie nám voľnejší život nezaručia. Ako, na čo a pre koho budú technológie využívané a ako sa naloží s ušetreným časom, je otázka politická. A v politickom systéme postavenom na neustálom ekonomickom raste a zvyšovaní ziskov sa nádeje na radikálne skracovanie pracovnej doby pomaly rozplývali. Namiesto pracovania menej sme začali spotrebuvávať viac. Vynález motorovej píly neuľahčil život lesným pracovníkom, vynález motorovej píly umožnil vznik Ikey. Tržné mechanizmy prerastali do ďalších a ďalších sfér našich životov, a naše životy prerastali do ďalších a ďalších tržných mechanizmov. Pokiaľ už stroje nahrádzajú ľudí, nejde o žiadne vítané oslobodenie od práce, ale o nútenú nezamestnanosť a "rekvalifikáciu". A keď sa začne zdať,

---

[5] https://artalk.info/news/jaky-muze-byt-status-umelce

[6] https://kultura.sme.sk/c/23314458/simkovicovej-ministerstvo-chce-ovladnut-fond-na-podporu-umenia-namiesto-odbornych-rozhodnuti-hrozia-politicke.html

[7] Jirka Skála a Johana Chylíková, *Hranice příležitostí.* Praha: AVU, 2022

[8] David Frayne, *The Refusal of Work: The Theory and Practice of Resistance to Work*. Londýn: Zed Books, 2015, s. 35

že nám pomaly dochádza práca na Zemi, môžeme ju nájsť kľudne aj vo vesmíre.[9] A tak makáme, zvyšujeme efektivitu a profity, investujeme, predávame a nakupujeme, len aby sa náhodou nezastavili ozubené kolieska vo vnútri planéty. Fakt, že ju tým ničíme, je až banálne zjavný: neustále zvyšovať profit znamená vyrábať viac a viac produktov s obmedzenou životnosťou, viac a viac využívať nerastné zdroje a energiu, zaberať viac a viac prírody a produkovať viac a viac odpadu. Nie je preto prekvapivé, že dĺžka pracovnej doby v jednotlivých krajinách významne koreluje s ich ekologickou stopou.[10] Namiesto prehodnocovania významu práce a ekonomického rastu sme však v politickom priestore svedkami diskusií o potrebe vytvárania nových pracovných pozícií a nádeje, že ekologické a klimatické problémy vyriešia ďalšie a ďalšie technológie, ktoré potrebujú ďalsie a ďalšie suroviny, energiu, a pracovnú silu.

Potrebujem nap každý deň

Podľa novej českej štúdie 67% ľudí pracujúcich na plný úväzok nedosahuje minimálnu dôstojnú mzdu.[11] Stáročia zvyšovania produktivity, tisícky produktov sľubne šetriacich čas, a aj tak pracujeme 40 hodín týždenne a nestačí to ani na dôstojné živobytie. Keynesove predpovede, že ľudia budú musieť riešiť “ako naložiť so svojou slobodou a časom, ktoré záujmy a vedy u nich vyhrajú, aby žili múdro a uspokojivo”[12] pôsobia stále ako science fiction. Naopak, prirodzená ľudská potreba dať si po obede šlofíka je potláčaná, a tak keď si raz nájdem tú robotu, je možné že v nej budem taký unavený že ma z nej rovno vyhodia.

Často sa stretávam s myšlienkou, že predsa na práci samotnej nie je nič zlé - je to len jej vykorisťovateľská, odcudzujúca podoba, ktorú musíme nahradiť príjemnou, slobodnou, napĺňajúcou, dôstojne zaplatenou prácou. Myslím si však, že to nestačí. Čo potrebujeme je celkové prehodnotenie toho, na čo práca slúži, uvedomenie si, kto z nej profituje, a čo to so sebou obnáša. Rád by som žil vo svete, kde ľudia majú čas venovať sa kamošom a rodine, zapájať sa do dobrovoľníckych aktivít, venovať sa tvorbe či rôznym nezištným činnostiam, dávať si napy a neničiť zbytočne planétu ďalšími produktami a reklamami na produkty a rozvozom produktov. Stále verím, že taký svet je možný, aj keď sa ho asi nedožijem. Paradoxom je, že sa o neho môžeme snažiť hlavne ďalšou neplatenou vykorisťovateľskou prácou. Ako dojemne zakončuje svoju esej Václav Magid:

“Snaha čelit totální okupaci života prací ústí ve stav, kdy i nadále pokračujeme v tom, proti čemu protestujeme. Jsme unavení pokrytci. Nenechme se tím ale demotivovat. Jestliže podlehneme únavě či touze po čistých rukou a zvolíme záhlačivý život teď a tady, pak

---

[9] Druhý z bodov “Why we’re going to the Moon” misie Artemis (NASA) je “Economic Opportunity: Artemis missions enable a growing lunar economy by fueling new industries, supporting job growth, and furthering the demand for a skilled workforce.” Zdroj: https://www.nasa.gov/feature/artemis/

[10] Nerastový kolektiv, *Čas dorůst.* Brno: NaZemi, 2022, s. 80

[11] https://denikreferendum.cz/clanek/36293-minimalni-dustojna-mzda-dosahuje-pres-45tisic-korun-hrubeho

[12] D. Frayne, *The Refusal of Work: The Theory and Practice of Resistance to Work,* s. 36

stávajíci formy práce zvítězí. Boj za to, aby subjekt nebyl definován na základě práce, nás nutí, abychom pracovali do úmoru."

Oproti Magidovi si však myslím, že aj záhlačivý život môže byť vzdorom voči súčasným formám práce (a možno aj viac, ako umenie). Ak vnímame záhalčivý život ako aktívnu snahu pracovať menej a viac sa venovať nezištným činnnostiam a oddychu a odolávať spoločenskému tlaku na "úspech" a produktivitu, tak verím, že to minimálne môže inšpirovať ľudí v blízkom okolí či dokonca formovať združenia ako The Idlers' Allience vo Veľkej Británni.[13] Ale čo robiť, keď byť produktívny nejakým spôsobom chcem, pretože ma to baví? Asi mi neostáva nič iné, ako podľahnúť Magidovmu pátosu. Keď som v sedemnástich naivne veril, že to čo ma baví mi prinesie peniaze, tak v dvadsiatich siedmych možno podobne naivne verím, že aj implicitná kritika a prinášanie tém do verejnej sféry v podobe umenia a hudby sú schopné ovplyvňovať spoločenské diskusie. Alebo sa na tom aspoň dá zasmiať.

"Ne travaillez jamais" ("Nikdy nepracuj"). Guy Debord, krieda na stene. Paríž, 1953

[13] D. Frayne, *The Refusal of Work: The Theory and Practice of Resistance to Work,* s. 106, s. 171